

<https://doi.org/10.26565/2218-2470-2024-14-05>

УДК 364-43(477)

Нестеренко Дар'я Андріївна

бакалавр з соціальної роботи,

студентка 3 курсу бакалавріату

факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти

спеціальності «Практична психологія»

Київського столичного університету імені Б. Грінченка,

вулиця Бульварно-Кудрявська, 18/2, Київ, 04053, Україна

e-mail: mrs.nesterenkods@gmail.com,

<https://orcid.org/0009-0009-4438-6965>

ПСИХОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У КОНТЕКСТІ ВІЙНИ: НЕОБХІДНІСТЬ ПІДГОТОВКИ ТА ПЕРЕПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ

У статті визначається необхідність підвищення психологічної компетентності соціальних працівників у контексті роботи з вразливими групами населення в умовах повномасштабного вторгнення та його наслідків для ментального здоров'я населення. Актуальність дослідження обумовлена зростанням кількості людей із психологічними проблемами, зокрема посттравматичними стресовими розладами (ПТСР), депресією та тривожністю, що вимагає від соціальних працівників відповідних навичок роботи з травмованими клієнтами. Метою статті є обґрунтування необхідності та визначення основних напрямів посилення психологічної компетентності соціальних працівників у системі підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації.

Визначається, що соціальні працівники стикаються зі значним емоційним навантаженням, що призводить до ризику професійного вигорання. Для ефективної роботи з вразливими групами населення, такими як військовослужбовці, ветерани, внутрішньо переміщені особи та діти, необхідно розвивати психологічну компетентність, включаючи навички саморегуляції та роботи з травмою.

Сфера застосування результатів дослідження охоплює освітні програми для майбутніх соціальних працівників, а також програми підвищення кваліфікації фахівців. Робота із формування і посилення психологічної компетентності має бути системною. Для забезпечення якісної підготовки та перепідготовки соціальних працівників необхідно впровадити відповідні зміни в освітніх програмах, зокрема додати спеціалізовані курси з психологічної підтримки, кризової інтервенції та роботи з травмою. Також, авторка пропонує впровадження спеціалізованих курсів, тренінгів, супервізії та менторських програм, спрямованих на розвиток психологічних навичок та підтримку емоційного стану фахівців, що працюють. Висновки статті підкреслюють стратегічну важливість підвищення психологічної компетентності соціальних працівників для покращення якості надання соціальних послуг та стабілізації соціально-психологічного стану суспільства.

Як цитувати: Нестеренко Д. А. Психологічна компетентність соціальних працівників у контексті війни: необхідність підготовки та перепідготовки фахівців // SOCIOPROSTIR: міждисциплінарний електронний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи. 2024, № 14. С. 47–58. <https://doi.org/10.26565/2218-2470-2024-14-05>

In cites: Nesterenko, D. (2024). Psychological competence of social workers in the context of war: the need for training and retraining of professionals. *SOCIOPROSTIR: the interdisciplinary online collection of scientific works on sociology and social work*, 14, 47-58. <https://doi.org/10.26565/2218-2470-2024-14-05> [in Ukrainian].

© Нестеренко Д. А., 2024

[Creative Commons Attribution 4.0 International \(CC BY 4.0\)](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Ключові слова: *психологічна компетентність, травма, соціальний працівник, підготовка соціальних працівників, соціальна робота в умовах війни.*

Актуальність проблеми. Виклики, пов'язані з повномасштабним вторгненнями, висувають нові вимоги до соціальних працівників, зокрема щодо їхньої професійної підготовки. Через повномасштабне вторгнення частка населення України, що мають психологічні проблеми зростає щодня. За даними дослідницької групи Gradus Research станом на осінь 2023 року лише 38% відсотків опитуваних оцінюють свій стан як задовільний, в той час як 11% (це на 5% більше у порівнянні з попереднім роком) оцінюють власний стан як незадовільний та 51% як середній [2]. Ще на початку повномасштабного вторгнення МОЗ прогнозували, що близько 15 мільйонам українців буде потрібна психологічна підтримка після пережитого під час війни. За даними ВООЗ станом на вересень 2024 року близько 10 млн. осіб мають ризик психічних розладів різної складності [5]. Підтвердженням цим даним є реальна статистична ситуація закріплена ЕСОЗ у 2023 році: 12.5 тисяч пацієнтів лише з зафіксованим діагнозом ПТСР серед цивільних, тоді як серед військових частка осіб з ПТСР становить 29% [5]. За даними скринінгової платформи психічного здоров'я «Anima.ua», оприлюдненими у 2023 році, близько 40% відсотків опитаних щодня відчувають фізіологічні прояви стресу, наприклад, втому або зниження енергії, зниження інтересу чи відчуття задоволення від справ, мають проблеми зі сном, тощо; та 11% опитаних мають суїцидальні думки [4]. Найпоширенішими проблемами є депресія, тривожні розлади, психосоматичні порушення, а також часто як наслідок зловживання алкоголем і розвиток інших залежностей. Аналізуючи ці данні, слід зважати на те, що мова йде лише про зафіксовані випадки, адже велика частка населення не звертається за допомогою. Однак враховуючи соціально-політичну ситуацію в країні, що загострюється щодня, прогнозується збільшення кількості осіб з такими проблемами.

За цих обставин питання соціальної підтримки стає не просто актуальним, а критично необхідним. Майже кожен громадянин України так чи інакше потребуватиме допомоги соціальних працівників – як безпосередньо, так і опосередковано. Особливо це стосується вразливих груп, перелік яких також щодня збільшується. Соціальні працівники є ключовою ланкою в системі допомоги, сьогодні вони мають бути підготовленими до роботи з наслідками травматичного досвіду, стресу, тривожних розладів та кризових ситуацій. Без належного рівня психологічної компетентності соціальні працівники не зможуть ефективно надавати соціальну підтримку категоріям населення, які її потребують. Крім того, варто враховувати, що самі соціальні працівники зазнають значного емоційного навантаження, адже працюють із людьми, що перебувають у стресових і кризових станах. Відсутність належної психологічної підготовки та навичок саморегуляції призводить до швидкого емоційного вигорання, професійної деформації та втрати ефективності роботи. Саме тому питання підготовки та перепідготовки соціальних працівників із акцентом на психологічні аспекти є не просто нагальним, а стратегічним для системи соціальної допомоги і забезпечення в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових публікаціях, як українські, так і зарубіжні дослідники підкреслюють, що психологічні та соціальні чинники відіграють ключову роль у формуванні професійної компетентності фахівців, які працюють у сфері «людина-людина». Саме ці аспекти визначають ефективність їхньої діяльності, здатність до взаємодії з клієнтами, розуміння їхніх потреб та надання якісної допомоги.

Проблеми психологічного стану різних категорій населення, що постраждали від війни, досліджували О. Чуйко [9], О. Братасюк, Н. Чепелєва, О. Кочубей, І. Кононова. В їхніх роботах висвітлюються особливості переживання травматичного досвіду, адаптації до мирного життя, наслідки ПТСР та інші психологічні аспекти. Дослідження, присвячені соціальній роботі в кризових умовах, зокрема під час війни представлені у працях Т. Семигіної [7], О. Бутиліної, І. Євдокимової [1], О. Столярик [8], В. Савицького [6]. Вони розглядають особливості роботи з внутрішньо переміщеними особами, ветеранами, сім'ями військових, проте здебільшого фокусуються на організаційних та правових аспектах соціальної роботи, залишаючи психологічну підготовку фахівців поза детальним аналізом. Т. Семигіна [7], О. Пожидаєва, А. Андрющенко, С. Горбунова-Рубан відображають у своїх роботах проблеми підготовки фахівців соціальної роботи в Україні. У цих працях аналізуються підходи до підготовки фахівців соціальної сфери, однак питання розвитку психологічної стійкості та спеціалізованих навичок роботи з травмованими клієнтами залишається недостатньо розкритим. Проаналізувавши наукову літературу, можна зробити висновок, що глибоке вивчення обраної проблеми на сьогодні недостатнє.

Мета статті – обґрунтувати необхідність та визначити основні напрями посилення психологічної компетентності соціальних працівників у системі підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації.

Виклад основного матеріалу. Стан ментального здоров'я українців погіршився ще за часів COVID-19. Тоді в Україні, як і у всьому світі, спостерігалась негативна статистика поширеності розладів психічного здоров'я. Не встигнувши оговтатись, населення України опинилось в умовах страшної війни, де кожен день це переживання великої кількості болі, втрат та стресу. За дослідженнями ВООЗ кожен 5-й громадянин України або вже має, або матиме психічні розлади. ВООЗ прогнозує, що якнайменш у 13% населення спостерігатимуться (або вже спостерігаються) легкі форми депресії, тривоги та ПТСР. Тоді як 4% населення матимуть перераховані психічні розлади середньої ступені важкості, а у 5% українців буде виявлено важкі форми психічних розладів такі як: важка депресія та тривога, біполярні розлади, шизофренія, важкий ступінь ПТСР тощо [5].

Погіршення психологічного стану спостерігається серед всього населення України, не залежно від географії їх проживання. Кожен громадянин України сьогодні це потенційний клієнт соціальної роботи, оскільки основна сутність соціальної роботи – це допомога та підтримка людей, що опинились у складних життєвих обставинах та не можуть подолати їх самотійно. В умовах війни люди переживають безпрецедентний досвід, що стає каталізатором усіх існуючих до цього проблем.

Сформувались найбільш уразливі групи населення, для яких ризик розвитку серйозних психологічних проблем є абсолютно реалістичним. Це такі групи, як військовослужбовці та їх сім'ї; ветерани-війни; внутрішньо переміщені особи; люди, що пережили окупацію; діти. Всі вони є об'єктами соціальної роботи та клієнтами соціальних працівників. Звісно, перераховані групи клієнтів, потребують надання окремої психологічної допомоги від психологів, однак значення психологічної компетентності соціальних працівників на сьогодні недооцінена.

Досить часто розуміння процесу надання допомоги зводиться до концепції слідування готовим алгоритмам та стандартам, ігноруючи процес взаємодії між клієнтом та соціальним працівником. Така модель надання допомоги є застарілою та неефективною. Кожен клієнт приходить до фахівця зі своєю унікальною ситуацією, що вимагає індивідуального підходу. Соціальний працівник, як ключова ланка у системі допомоги, повинен мати можливість оцінити складність проблеми, розуміти психологічний стан клієнта та визначати відповідний спосіб підтримки. Процес допомоги клієнту не є автоматизованим чи стандартизованим за єдиним шаблоном, бо кожен випадок має свої особливості, контекст і досвід. Важливість психологічної компетентності соціальних працівників полягає в їх здатності не лише дотримуватись заздалегідь визначених процедур, а й мати навички для адаптації до конкретних ситуацій, а також для взаємодії з клієнтом, яка враховує його емоційний та психологічний стан.

Психологічні проблеми, спричинені травматичним досвідом війни, мають складний і багатовимірний характер. Окрема складність полягає в індивідуальності кожного випадку, однак можна схарактеризувати загальні найпоширеніші реакції та емоційні стани визначених категорій клієнтів [6].

Психологічний стан військовослужбовців та ветеранів характеризується наступним:

- навіть за мирних умов вони можуть відчувати напругу, гостро реагувати на різкі звуки або певні ситуації, що нагадують про війну;
- неконтрольовані повторювані картини пережитих подій, що можуть викликати сильний стрес і паніку;
- безсоння, нічні кошмари, страх засинати через ризик повернення страшних образів у снах;
- складнощі у вираженні почуттів, проблеми з комунікацією в сім'ї та суспільстві, уникання соціальних контактів;
- почуття провини того, хто вижив, гостре переживання через загибель товаришів, що може викликати самозвинувачення та емоційну ізоляцію.

Психологічний стан сімей військовослужбовців. Члени сімей військових стикаються з тривалим емоційним навантаженням, оскільки вони переживають:

- очікування новин із фронту, страх втрати близької людини, хронічне нерве виснаження;
- навантаження через самостійне ведення господарства, виховання дітей, ухвалення важливих рішень без підтримки партнера;
- емоційну нестабільність, перепади настрою, спалахи агресії або, навпаки, апатія та емоційне виснаження;
- обмежене соціальне життя, відчуженість від суспільства, брак емоційної підтримки.

Психологічний стан внутрішньо переміщених осіб. Люди, які вимушено покинули свої домівки, часто переживають:

- розрив соціальних зв'язків, втрату звичного середовища, невизначеність майбутнього;
- переживання за рідних, що залишилися в небезпечних регіонах, постійне очікування нових загроз;
- складність із пошуком роботи, фінансові труднощі, відчуття залежності від допомоги інших;
- труднощі з інтеграцією у нове середовище, відчуття неприйняття або байдужості з боку місцевого населення.

Психологічний стан людей, що пережили окупацію. Ця категорія людей часто має:

- відчуття безнадійності та повну втрату контролю над життям, які сформувались внаслідок тривалого перебування в стані страху та підпорядкування;
- кожен аспект життя може нагадувати про пережиті знущання, приниження, нестачу їжі, ізоляцію;
- підозрілість до людей, страх відверто висловлювати свої думки, відчуття постійної загрози;
- відчуття «чужих» навіть серед своїх, труднощі у відновленні звичних комунікацій та зв'язків.

Психологічний стан дітей. Діти є найуразливішою категорією, оскільки їхня психіка ще не сформована та не має захисних механізмів. Вони можуть стикатися з:

- Регресивною поведінкою, поверненням до попередніх етапів розвитку (енурез, боязнь розлуки, відмова від самостійних дій).
- Емоційною нестабільністю: часті зміни настрою, агресія, істерики або, навпаки, апатія.
- відсутністю інтересу до навчального процесу, погіршенням пам'яті, проблемами із засвоєнням інформації.
- боязню гучних звуків, сторонніх людей, страху втратити батьків.
- проявами агресії, бунтівною поведінкою, замкнутістю, униканням спілкування з однолітками або, навпаки, надмірною імпульсивністю і прагненням до ризикованих дій.
- відчуттям відчуженості, проблемами у формуванні дружніх зв'язків, небажанням брати участь у колективних заходах.

Визначені вище психологічні проблеми з якими стикаються окремі категорії не є окремими випадками, а часто є складовою частиною більш глибоких психічних розладів.

Однією з найпоширеніших реакцій на пережиту травму є посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). Це стан, що виникає у відповідь на пережиту небезпеку, насильство або загрозу життю. Люди з ПТСР можуть переживати нав'язливі спогади, кошмари, підвищену тривожність та емоційну нестабільність. Часто вони уникають ситуацій, які нагадують їм про травматичний досвід, що може обмежувати їхнє соціальне життя та професійну діяльність.

Окрім ПТСР, значну загрозу становлять депресивні розлади, що виникають через втрату близьких, дому, стабільності та сенсу життя. Симптомами депресії є пригнічений настрій, втрата інтересу до діяльності, почуття провини, безнадійності, труднощі з концентрацією уваги та фізичне виснаження. Депресія може супроводжуватися суїцидальними думками, що потребує негайної професійної допомоги.

Тривожні розлади є наступною поширеною проблемою. Вони можуть проявлятися у вигляді генералізованої тривоги, панічних атак, соціальної тривожності або obsesивно-компульсивних симптомів. Війна, нестабільність, невизначеність щодо майбутнього сприяють постійному відчуттю загрози, що виснажує нервову систему та призводить до хронічного стресу.

Окрему категорію становлять психосоматичні розлади. Це стани, за яких психологічний дискомфорт проявляється через фізичні симптоми, такі як головний біль, порушення серцевого ритму, проблеми зі шлунково-кишковим трактом, хронічна втома та порушення сну.

Характеризуючи цю проблему слід враховувати те, що війна не зупиняється ні на день, та усі люди мають ризик повторної травматизації, що спричиняє погіршення їх стану. Ситуація в країні створює нові причини для стресу та напруження, починаючи від графіків вимкнення світла, закінчуючи, нажаль, втратою близьких.

Соціальні працівники повинні мати достатню психологічну компетентність, щоб правильно оцінювати ситуацію клієнта, надавати первинну підтримку та спрямовувати до спеціалістів для подальшої роботи над психічним здоров'ям, надавати соціальні послуги, зважаючи на стан клієнтів [9]. Відсутність належної уваги до цих проблем може провокувати виникнення нових проблем. По-перше, це ускладнення психічних розладів, оскільки без належної підтримки, ПТСР, депресія та тривожні розлади можуть прогресувати та набувати нових форм або ступенів важкості. Досить часто погіршення стану виражається у виникненні залежностей, наприклад алкогольної чи наркотичної, а також здійсненні самогубств. По-друге, це підвищення ризику соціальної ізоляції, оскільки без належної підтримки багато клієнтів можуть уникати контактів із суспільством, що ускладнює їх інтеграцію та адаптацію, та негативно відображається на їх стані.

У цілому, відсутність правильного підходу з урахуванням особливостей психологічного та емоційного стану клієнтів знижує якість надання соціальних послуг, або інколи стає повною перешкодою для здійснення підтримки та допомоги. Як вже було зазначено, люди, які пережили травму через війну, – це велика та різноманітна група клієнтів, до якої входять військовослужбовці, ветерани, внутрішньо переміщені особи, діти, які втратили близьких, та багато інших, хто постраждав від наслідків війни. Чисельність цієї групи продовжує зростати, і навіть після перемоги вони залишатимуться клієнтами соціальних служб, оскільки наслідки травми можуть проявлятися протягом багатьох років. Робота з такими клієнтами є довготривалою, комплексною та вимагає не лише одноразової допомоги, але й супроводу на всіх етапах їхнього відновлення.

Усі перераховані раніше проблеми ментального здоров'я українців становлять колективну травму. Ігноруючи необхідність врахування нових компетенцій фахівців

у допомозі населенню, ми лише загострюємо колективну травму. Колективна травма створює ефект «соціального вигорання»: суспільство втрачає згуртованість, зростає агресія, знижується довіра до інших та інституцій. Це призводить до посилення поляризації, ізоляції груп та загального застою, що перешкоджає відновленню та розвитку, які наразі є дуже важливими для нашої держави у боротьбі за свободу і незалежність.

Окремим важливим аспектом, який обґрунтовує необхідність посилення психологічної компетентності у роботі з клієнтами в умовах війни є стан самих фахівців. Робота з вразливими категоріями населення, що зазнали травми в умовах війни є емоційно та психологічно важкою не лише безпосередньо для клієнта, а й для самого фахівця. Отже, актуалізується проблема емоційного вигорання, тривожного стану та як наслідок професійного вигорання соціальних працівників. Існує також можливість виникнення у фахівця стану втоми від співчуття. Це стан стресу, напруження, накопиченої травматизації у фахівця, що виникає під час роботи та допомоги клієнтам через переживання на собі стану та досвіду від травмуючої події клієнта. Такий стан виражається як у вигляді емоційної, так і фізичної втоми. Особливо існує ризик виникнення цього стану, коли фахівець не має змогу у повному обсязі розв'язати проблеми клієнта, навіть якщо ці умови не залежать від нього.

Ефективна робота з вразливими категоріями населення, такими як військовослужбовці та їхні сім'ї, ветерани війни, люди, які пережили окупацію, внутрішньо переміщені особи, діти та інші групи, що найбільше постраждали від війни, неможлива без розвиненої психологічної компетентності у фахівця з соціальної роботи. Психологічна компетентність соціального працівника – це комплекс психологічних знань, вміння аналізувати стан клієнта та будувати взаємодію з ним, враховуючи його емоційний і психічний стан [9]. Саме тому необхідно провести системні зміни у підготовці та перепідготовці фахівців соціальної роботи, зосередившись на розвитку їхніх психологічних навичок. Наразі багато програм навчання не враховують сучасних викликів, із якими стикаються соціальні працівники, особливо в умовах війни та посткризового відновлення. Попередня підготовка соціальних працівників не була розрахована на роботу в таких екстремальних умовах, оскільки ніколи раніше Україна не стикалася з подібним масштабом гуманітарної кризи, психологічних травм та соціальних потрясінь. Війна принесла нові форми страждань, нові проблеми та запити, що вимагає від фахівців глибокого розуміння психологічних механізмів цих станів та вмінь ефективно на них реагувати. Для забезпечення ефективної роботи соціальних працівників у нових обставинах необхідно впровадити системні зміни як на рівні підготовки майбутніх фахівців, так і на рівні підвищення кваліфікації вже працюючих соціальних працівників:

1. Впровадження змін у освіту й підготовку майбутніх фахівців. В освітні програми з навчання майбутніх соціальних працівників слід впроваджувати окремі спеціалізовані курси та дисципліни, що окреслюють особливості роботи з людьми, що пережили травму. Наповнити зміст програм спеціалізованими дисциплінами та курсами, що сприятимуть формуванню психологічних знань фахівців, уявлення про травму, можливі психологічні та емоційні стани та їх наслідки. Наприклад, курси з основ психологічної підтримки, кризової інтервенції, роботи з травмою,

комунікативних навичок у складних ситуаціях. Це допоможе майбутнім фахівцям краще розуміти потреби клієнтів і ефективно реагувати на них. Надавати перевагу провадженню цих курсів як обов'язкових. Наразі, якщо проаналізувати освітньо-професійні програми за спеціальністю «Соціальна робота», здебільшого спостерігаємо лише загальні дисципліни, які слугують як вступні та не сприяють формування потрібних навичок у майбутніх фахівців. Важливо збільшити кількість практичних занять, де студенти зможуть відпрацьовувати навички роботи з людьми, які переживають психологічні труднощі. Можна запровадити симуляційні ігри, кейс-стаді, роботу з реальними ситуаціями під наглядом досвідчених наставників. Це допоможе студентам краще засвоїти теоретичні знання та набутти впевненості у своїх діях. Корисним може бути міждисциплінарний підхід, а саме співпраця з психологами, психотерапевтами та іншими фахівцями під час навчання. Такі заходи дозволять навчальним закладам готувати справді кваліфікованих фахівців, а також зменшать потребу у додатковій підготовці для тих фахівців, що розпочинають свою професійну діяльність.

Не менш важливим є навчання та підвищення кваліфікації фахівців, що працюють. Потреба у кваліфікованих соціальних працівниках, які можуть працювати з людьми, що зазнали травм, є нагальною вже зараз. Тому не варто гаяти час і поглиблювати існуючі проблеми, а слід оперативно надавати допомогу, щоб якомога швидше стабілізувати їх стан. Для цього необхідно впроваджувати програми, спрямовані на розвиток професійних навичок і знань, які дозволять фахівцям ефективно працювати з такою категорією клієнтів. Це може включати організацію спеціалізованих тренінгів, майстер-класів та навчальних курсів, де соціальні працівники зможуть не лише отримати теоретичні знання, але й опрацювати їх на практиці. Наприклад, можна проводити тренінги, спрямовані на розвиток психологічної компетентності фахівців, де вони навчатимуться розуміти особливості психічного стану людей, які пережили травму, та ефективно взаємодіяти з ними. Також важливими є програми, які навчають керуванню емоційним станом, технікам самопомоги та методам відновлення психічного благополуччя. Такі навички дозволять соціальним працівникам не лише надавати якісну допомогу клієнтам, але й піклуватися про власний психічний стан, що є ключовим у їхній роботі. В Україні вже існують приклади реалізації подібних ініціатив. Зокрема, психосоціальні програми, які реалізуються за підтримки міжнародних організацій, зокрема IOM та UNICEF. У рамках таких програм проводяться психосоціальні сесії, де соціальні працівники можуть навчитись методам роботи з людьми, які пережили травми, та отримують практичні навички для надання допомоги, а також для опанування власним станом. Крім того, в Україні активно розвиваються ініціативи, спрямовані на підвищення кваліфікації соціальних працівників через онлайн-платформи та вебінари. Наприклад, Український інститут когнітивно-поведінкової терапії (УІКПТ) проводить навчальні курси з навчання роботи з травмою. Такі програми можуть бути для соціальних працівників джерелом здобуття актуальних знань та вдосконалення своїх навичок. Гарним прикладом є платформа онлайн навчання Prometheus. На цій платформі фахівці можуть безкоштовно та в зручному форматі здобути нові знання по роботі з травмою, наприклад завдяки таким онлайн-курсам як: «Травматичний досвід і ПТСР:

інструментарій для психотерапевта». В курсі міститься інформація стосовно розуміння поняття травми, травматичного досвіду, діагностичних ознак та практичних методів роботи з людьми, що пережили травматичний досвід. Інформація з цього курсу є корисною не тільки для психотерапевтів, як це зазначено в назві курсу, а й для інших фахівців, що працюють з такими клієнтами. Ще, курс «Психологія стресу та способи боротьби з ним», де фахівці можуть поглибити свої знання про стрес, його вплив на людину та методи боротьби з ним. За цими прикладами можна створити безліч курсів для соціальних працівників стосовно роботи з травмою.

Також це можуть бути спільні заходи з фахівцями, що вже мають практичний досвід роботи з цією категорією клієнтів, що будуть ділитись досвідом та навчати колег. До таких заходів можна залучати фахівців й інших галузей, наприклад психологів, для підвищення обізнаності соціальних працівників. Доцільно залучати й самих ветеранів, оскільки серед них вже є особи, які пройшли цей шлях та надають підтримку іншим, стають фахівцями в цьому напрямі. Важливо приділити питанню підготовки фахівців окрему увагу та відповідально поставитись до цього процесу. Робота з вразливими групами населення, які зазнали травм внаслідок війни, вимагає не лише теоретичних знань, але й практичного досвіду. Одним із ефективним підходів є організація спільних заходів із фахівцями, які вже мають практичний досвід роботи з такими клієнтами. Такі заходи можуть включати конференції, панельні дискусії, воркшопи, майстер-класи та інші форми взаємодії, де і фахівці між собою діляться знаннями, стратегіями та досвідом.

Окрім організації спеціалізованих тренінгів та навчальних курсів, ще одним ефективним способом підвищення кваліфікації соціальних працівників є систематичні супервізії. Супервізія дозволяє соціальним працівникам удосконалювати свої професійні навички через аналіз реальних випадків, отримання експертного зворотного зв'язку та обговорення ефективних стратегій взаємодії з клієнтами. Вона може здійснюватися у форматі індивідуальних консультацій або групових сесій, що сприяє глибшому розумінню психологічних процесів і підвищенню якості надання допомоги. Важливим аспектом супервізії є її роль у профілактиці професійного вигорання, адже регулярна підтримка від колег і наставників допомагає фахівцям зберігати емоційний баланс і мотивацію до роботи. Запровадження супервізійних програм може відбуватися на базі соціальних служб, реабілітаційних центрів або освітніх установ, що спеціалізуються на підготовці соціальних працівників. Крім того, використання онлайн-формату дає змогу залучати до процесу експертів з інших регіонів або навіть міжнародних спеціалістів, що значно розширює доступ до якісної професійної підтримки.

Окрім супервізій, гарним варіантом підвищення кваліфікації соціальних працівників можуть стати менторські програми. Їхня сутність полягає у створенні системи наставництва, коли досвідчені спеціалісти супроводжують молодих фахівців, допомагаючи їм адаптуватися до складних робочих умов і розвивати професійні компетенції. У рамках таких програм соціальні працівники можуть брати участь у спільних консультаціях, практичних заняттях, а також отримувати індивідуальні рекомендації щодо вдосконалення своїх навичок. Менторські програми можуть базуватися на співпраці з університетами, де досвідчені викладачі та практики

допомагають майбутнім соціальним працівникам готуватися до роботи з вразливими групами населення. Такі ініціативи не лише сприятимуть підвищенню рівня психологічної компетентності фахівців, а й формуванню професійної спільноти, де соціальні працівники матимуть можливість безперервно розвиватися, обмінюватися досвідом та отримувати необхідну підтримку у своїй складній, але надзвичайно важливій роботі.

Висновки. На підставі проведеного аналізу можна зробити наступні висновки. Підвищення психологічної компетентності соціальних працівників є нагальним питанням підготовки та перепідготовки фахівців для роботи в умовах повномасштабного вторгнення та його наслідків. Серед клієнтів соціальної роботи внаслідок травми, спричиненою війною, зростає кількість людей з психологічними проблемами, зокрема посттравматичними стресовими розладами, депресією та тривожністю, що вимагає від соціальних працівників відповідних навичок взаємодії. Ефективна робота з вразливими групами населення, такими як військовослужбовці, ветерани, внутрішньо переміщені особи, діти, люди, що пережили окупацію та іншими, неможлива без розвиненої психологічної компетентності, вміння працювати з травмою. Крім того, соціальні працівники самі піддаються ризику емоційного вигорання, що підкреслює необхідність впровадження програм підтримки та навчання, спрямованих на розвиток їхньої психологічної стійкості. Для забезпечення якісної підготовки та перепідготовки соціальних працівників необхідно впровадити системні зміни в освітніх програмах, зокрема додати спеціалізовані курси з психологічної підтримки, кризової інтервенції та роботи з травмою. Також важливим є організація тренінгів, майстер-класів, супервізій та менторських програм для вже працюючих фахівців, що дозволить їм ефективно працювати з клієнтами та піклуватися про власний психічний стан. Таким чином, підвищення психологічної компетентності соціальних працівників як складової їх підготовки та перепідготовки є стратегічним завданням, яке не лише покращить якість надання соціальних послуг, але й сприятиме стабілізації соціально-психологічного стану усього суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бутиліна О. В., Євдокимова І. А. Підготовка соціальних працівників до роботи з військовими та особами, які постраждали внаслідок війни // Актуальні дослідження в соціальній сфері : матеріали двадцять другої міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 листопада 2023 р.) / гол. ред. В. В. Корнєшук. Одеса : ФОП Бондаренко М. О., 2023. С. 144–146.
2. Дослідження «Ментальне здоров'я та ставлення українців до психологічної допомоги під час війни» (жовтень, 2023). URL: <https://bbu.org.ua/doslidzhennya-gradus-research-mentalne-zdorov-ya-ta-stavlennya-ukrainsiv-do-psihologichnoi-dopomogi-pid-chas-viini-zhovten-2023/> (дата звернення: 02.10.2024).
3. Керик О. Є. Формування соціально-психологічної компетентності у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2013. Вип. 35. С. 81–83.
4. Ментальні розлади: що показує дослідження «Anima.ua» серед українців. URL: <https://suspilne.media/rivne/525417-mentalni-rozladi-so-pokazue-doslidzenna-anima-ua-sered-ukrainsiv/> (дата звернення: 11.10.2024).

5. Понад 8,5 млн українців мають ризик психічних розладів через війну – ВООЗ.
URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3567887-ponad-85-miljona-ukrainsiv-maut-rizik-psihicnih-rozladiv-cerez-vijnu-vooz.html> (дата звернення: 12.10.2024).
6. Савицький В. І. Особливості військової соціальної роботи з різними категоріями клієнтів // Вісник НТУУ «КПІ». Серія: «Політологія. Соціологія. Право». 2011. № 1 (9). С. 131–137.
7. Семигіна Т. В. Психосоціальна підтримка тих, хто пережив війну: завдання для політики // Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи : збірник статей та тез IV Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Кам'янське, 6–7 квітня 2017 р.) / за наук. ред. К. Ю. Богомаза. Кам'янське : ДДТУ, 2017. С. 15–17.
8. Семигіна Т. В., Столярик О. Ю. Соціальна робота в умовах травматизації населення внаслідок війни: практика та освіта // Проблеми та перспективи економіки та менеджменту : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Черкаси, серпень 2024 р.). Черкаси, 2024. С. 59–63.
9. Чуйко О. В. Психологічний зміст професійної компетентності соціального працівника // Актуальні проблеми психології. 2009. № 7 (20). С. 244–247.
10. Шевчук О., Клименко Ю. Роль особистості соціального працівника в ефективній взаємодії з клієнтом // Ввічливість. Humanitas. 2023. № 6. С. 50–55. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.6.8>.

Стаття надійшла до редакції 04.11.2024.

Стаття рекомендована до друку 13.12.2024.

Nesterenko Daria

Bachelor of Social Work,
3th-year undergraduate student
of the School of Psychology, Social Work, and Special Education
Specialty «Practical Psychology»,
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University,
18/2, Bulvarno-Kudriavska St., Kyiv, 04053, Ukraine,
e-mail: mrs.nesterenkods@gmail.com,
<https://orcid.org/0009-0009-4438-6965>

PSYCHOLOGICAL COMPETENCE OF SOCIAL WORKERS IN THE CONTEXT OF WAR: THE NEED FOR TRAINING AND RETRAINING OF PROFESSIONALS

The article examines the need to improve the psychological competence of social workers in the context of working with vulnerable groups in the context of a full-scale invasion and its consequences for the mental health of the population. The relevance of the study is due to the growing number of people with psychological problems, including post-traumatic stress disorders (PTSD), depression and anxiety, which requires new skills for social workers to work with traumatized clients. The purpose of the article is to substantiate the need to improve psychological competence as a component of the training and retraining of social workers.

The research methodology is based on the analysis of statistical data, scientific literature and the results of an empirical study conducted by the author through in-depth interviews with current professionals. The results of the study confirm that social workers face significant emotional stress, which leads to the risk of professional burnout. To work effectively with vulnerable populations, such as military personnel, veterans,

internally displaced persons, and children, it is necessary to develop psychological competence, including self-regulation and trauma management skills.

The scope of the research results includes educational programs for future social workers, as well as professional development programs for existing professionals. The authors propose the introduction of specialized courses, trainings, supervision, and mentoring programs aimed at developing psychological skills and supporting the emotional state of employees. The conclusions of the article emphasize the strategic importance of improving the psychological competence of social workers to improve the quality of social services and stabilize the socio-psychological state of society.

Key words: *psychological competence, trauma, social worker, social worker training, social work in war.*

REFERENCES

1. Butylina, O. V., & Yevdokimova, I. A. (2023). Preparation of social workers to work with military personnel and war-affected individuals. *Current research in the social sphere: Proceedings of the 22nd international scientific-practical conference* (Odesa, November 17, 2023)] (pp. 144–146). FOP Bondarenko M. O. [in Ukrainian].
2. Research «Mental health and attitudes of Ukrainians towards psychological assistance during the war». (2023, October). Retrieved from <https://bbu.org.ua/doslidzhennya-gradus-research-mentalne-zdorov-ya-ta-stavlennya-ukrainciv-do-psiologichnoi-dopomogi-pid-chas-viini-zhovten-2023> [in Ukrainian].
3. Keryk, O. Ye. (2013). Formation of socio-psychological competence in the process of professional training of future social educators. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: «Pedagogy. Social Work»*, 35, 81–83 [in Ukrainian].
4. Mental disorders: What the research «Anima.ua» shows among Ukrainians. (2024.). Retrieved from <https://suspilne.media/rivne/525417-mentalni-rozladi-so-pokazue-doslidzenna-animaua-sered-ukrainciv/> [in Ukrainian].
5. More than 8.5 million Ukrainians are at risk of mental disorders due to the war – WHO. Ukrinform. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3567887-ponad-85-miljona-ukrainciv-maut-rizik-psihicnih-rozladv-cerez-vijnu-vooz.html> [in Ukrainian].
6. Savytskyi, V. I. (2011). Peculiarities of military social work with different categories of clients]. *Bulletin of NTUU «KPI». Series: «Political Science. Sociology. Law»*, 1(9), 131–137 [in Ukrainian].
7. Semihina, T. V. (2017). Psychosocial support for war survivors: Tasks for policy. *Development of the main directions of social sciences and humanities: Problems and prospects. Collection of articles and abstracts of the 4th All-Ukrainian scientific-practical conference with international participation.* (pp. 15–17). DDTU. [in Ukrainian].
8. Semihina, T. V., & Stoliaryk, O. Yu. (2024). Social work in the context of population traumatization due to war: Practice and education. *International scientific-practical conference «Problems and prospects of economics and management»* (pp. 59–63) [in Ukrainian].
9. Chuyko, O. V. (2009). Psychological content of the professional competence of a social worker. *Current problems of psychology*, 7 (20), 244–247 [in Ukrainian].
10. Shevchuk, O., & Klymenko, Yu. (2023). The role of the social worker's personality in effective interaction with the client. *Humanitas*, (6), 50–55. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.6.8> [in Ukrainian].

The article was received by the editors 04.11.2024.

The article is recommended for printing 13.12.2024.